

POTENCIÁL KRAJINY PRO CESTOVNÍ RUCH **(LOKALIZAČNÍ PŘEDPOKLADY)**

Výchozí tezí přednášky je předpoklad *existence vztahu mezi charakterem určité kvality prostředí (krajina) a výskytem cestovního ruchu v ní.*

V souvislosti s rozvojem cestovního ruchu je proto nevyhnutelné prozkoumat **podmínky jeho vzniku, rozvoje a rozšíření**. Jejich přístup ke klasifikaci podmínek je dvojí:

- *genetický*,
- *funkční*,
- možná je případně i *kombinace* obou přístupů.

Genetický přístup respektuje *původ jednotlivých podmínek*. Z tohoto hlediska rozlišujeme:

- ***přírodní podmínky***, tj. *fyzickogeografické komponenty krajiny* (reliéf, klima, vodstvo, rostlinstvo a živočišstvo);
- ***kulturněhistorické podmínky***, které souvisí s *historií a kulturou společnosti* (stavební památky, lidová architektura, muzea, různé periodicky se opakující akce podporující rozvoj cestovního ruchu);
- ***společenské podmínky***, tj. všechny *ostatní skutečnosti vytvořené člověkem* a další podmínky související s životem člověka (obyvatelstvo a sídla, ekonomická a hospodářská situace, dopravní síť a jiné).

V souladu s genetickým hlediskem se rozvinula *polemika o prioritě určité skupiny podmínek*, tj. snaha označit některou skupinu za základní podnět vzniku a rozvoje cestovního ruchu. To je však velmi komplikované a sporné, obecně lze uvést, že *všechny skupiny podmínek vzájemně úzce souvisí, podmiňují se a ovlivňují*.

Funkční přístup představuje druhý přístup ke studiu podmínek rozvoje CR. Základem hodnocení je *ocenění vlivu jednotlivých podmínek* – z tohoto hlediska lze vymezit *tři skupiny činitelů*:

- ***základní činitelé*** = faktory, které *přímo umožňují vznik CR*, lze je rozdělit na činitele:
  - *přírodní* – morfologické a klimatické vlastnosti krajiny,
  - *demografické* - struktura obyvatelstva v oblasti jejich trvalého pobytu.
- ***podporující činitelé*** = faktory, které *zvyšují zájem o CR v určitém území*; k těmto činitelům patří např. růst počtu obyvatelů v zájmové oblasti, rozvoj zájmů o CR, komunikační dostupnost území, propagace, ekonomické a finanční předpoklady zájmového území, psychologické aspekty (např. vztah domácího obyvatelstva k návštěvníkům) atd.;
- ***brzdící činitelé*** = opak předcházející skupiny, tyto faktory *rozvoj CR v určitém území omezují*. Řadí se k nim např. negativní vlivy politických konfliktů a hospodářských krizí, patří sem ale i nepříznivé klimatické podmínky.

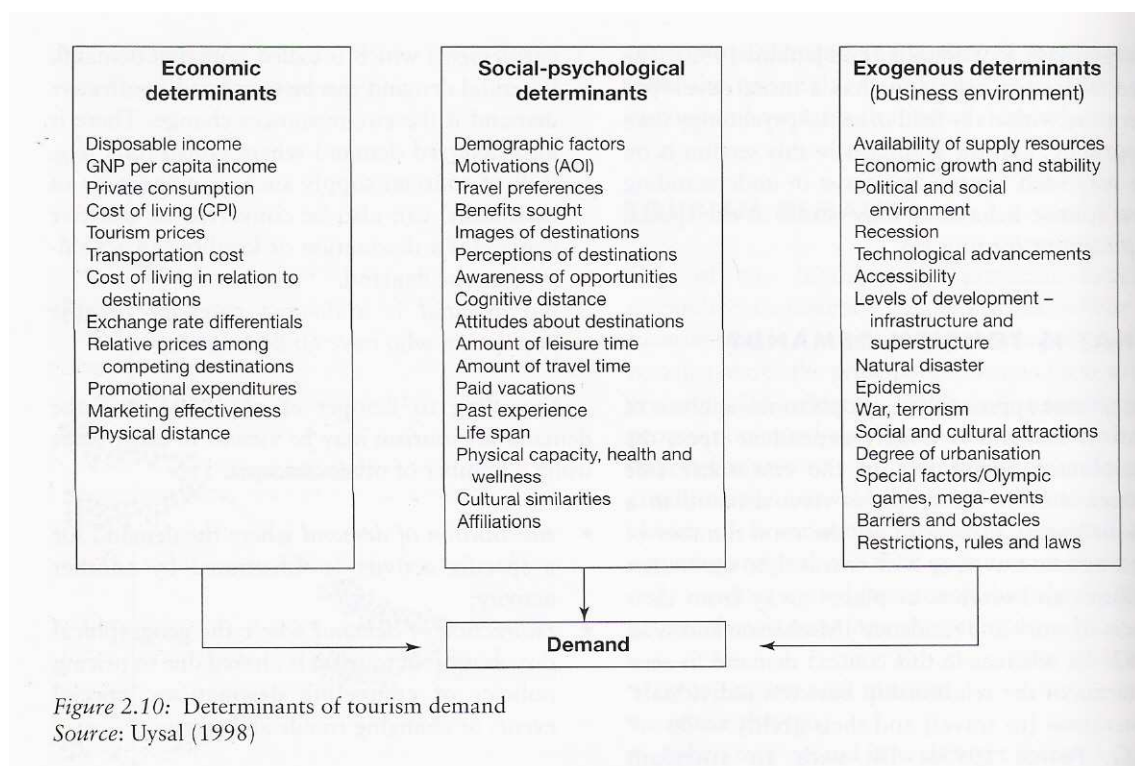
Určitou modifikaci funkčního členění podmínky vzniku a rozvoje CR představuje hledisko, které lze označit jako **hledisko funkčně-chronologické**. Na jeho základě se podmínky rozdělují do *třech základních skupin*, a to na podmínky:

- lokalizační,
- selektivní,
- realizační.

K lokalizačním podmínkám se řady ty podmínky cestovního ruchu, které *mají z prostorového hlediska výrazné lokalizační vazby, vlivy*. Pokud budeme vycházet z tradičního genetického členění podmínek cestovního ruchu, potom *k lokalizačním podmínkám patří*:

- *přírodní předpoklady* (relief, klima, vodstvo, rostlinstvo, živočišstvo, celkový vzhled krajiny),
- *kulturněhistorické předpoklady* (kulturní památky, lidová kultura, a jiné), tj. uměle vytvořené (antropogení) podmínky.

Z genetického hlediska jde sice o odlišné skupiny podmínek, nicméně z *pohledu prostorového rozmístění cestovního ruchu plní příbuznou úlohu*.

Obr. 1: Selektivní podmínky cestovního ruchu

Pramen: Hall, C. M., Page, S. J. 2002. (s. 62, obr. 2.10)

Selektivní podmínky cestovního ruchu mají vliv především na *intenzitu účasti obyvatelstva na cestovním ruchu*. Pakliže tedy potenciál krajiny vyjadřuje způsobilost území poskytnout podmínky pro rozvoj cestovního ruchu, *selektivní podmínky vyjadřují způsobilost obyvatel těchto podmínek využít a zúčastnit se cestovního ruchu*, jinými slovy tedy selektivní podmínky určují, *kdo a jak často se zúčastňuje na cestovním ruchu*, tj. z kvantitativního a kvalitativního hlediska podmiňují selekci (výběr) obyvatelstva.

K selektivním podmínkám patří hlavně následující ukazatele:

- *demografické* = např. hustota a věková struktura obyvatelstva,
- *urbanizační* = např. hustota a velikost sídel, výstavba sídel, bytový fond,

- *socioekonomické* = např. ekonomická aktivita, sociální příslušnost, příjem na člena domácnosti, vlastnictví auta, vlastnictví objektu individuální rekreace, kulturní a vzdělanostní úroveň, volný čas a jiné,
- *politické*.

Určitou představu o množství podmínek, které mohou být považovány za selektivní, může poskytnout obr. 1.

Obecně lze ještě konstatovat, že je velmi *obtížné* (spíše však *nemožné*) určit nějaké přesné *pořadí významu jednotlivých selektivních činitelů*. Jejich vliv je totiž velmi různorodý a silně variuje mezi jednotlivými situacemi.

Spojení lokalizačních a selektivních podmínek cestovního ruchu umožňují **realizační podmínky**. Proto lze konstatovat, že teprve realizační podmínky svou existencí *umožňují vlastní uskutečnění cestovního ruchu*. Do této skupiny patří především:

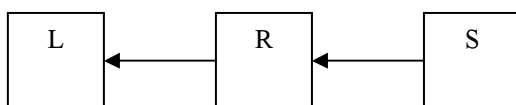
- *komunikační podmínky* = předpoklad zabezpečení pohybové stránky cestovního ruchu (dopravní dostupnost – silnice, železnice, dostupnost veřejnou dopravou, ...),
- *materiálně-technická základna* cestovního ruchu (ubytovací a stravovací služby, vleky, lanovky, turistické značení, ...) = vybavenost území materiálně-technickou základnou vlastně *formuje místa koncentrace cestovního ruchu, tj. střediska cestovního ruchu* (velikost středisek a jejich význam přitom závisí na objemu a charakteru materiálně-technické základny, která je sekundárním vyjádřením hodnot lokalizačních podmínek).

Realizační podmínky svými určitými rysy vzbuzují zdání, že jde o lokalizační podmínky, která určují místa výskytu cestovního ruchu (např. prioritou, proč někam jedu, je lyžařský vlek). *Chybí jim však typický znak lokalizačních podmínek, totiž jejich potenciální charakter* (předpokladem existence vleku je přírodní potenciál – vhodný svah, klima atd.).

Význam realizačních podmínek cestovního ruchu primárně spočívá v jejich schopnosti *vytvořit spojení a konkretizovat vztahy mezi lokalizačními a selektivními podmínkami cestovního ruchu*.

Do určité míry *odlišný pohled* však vyvolávají některé jevy z *poslední doby* – např. *výstavba různých zábavních center apod. doslova na zelené louce*, které vlastně z ničeho (v krajině bez jakéhokoliv potenciálu) vytvářejí materiálně-technickou základnu.

Teritoriální model cestovního ruchu, který umožňuje *komplexní pohled na systém vztahů mezi cestovním ruchem a krajinou*, lze považovat za metodické východisko pro regionalizaci (rajonizaci) cestovního ruchu. Teritoriální model lze znázornit pomocí následujícího schématu:

L = lokalizační podmínky,
 R = realizační podmínky,
 S = selektivní podmínky.

LOKALIZAČNÍ PŘEDPOKLADY CESTOVNÍHO RUCHU (1. část)

Analýza lokalizačních podmínek umožňuje vyjádřit **potenciál krajiny pro cestovní ruch**, tj. **způsobilost určitého území poskytnout podmínky pro rozvoj cestovního ruchu**. Tento pojem se vztahuje ke **všem využitelným zdrojům**, které v daném regionu má k dispozici cestovní ruch.

Od syntetického, celkového potenciálu lze odlišit tzv. **částkové potenciály krajiny**, které hodnotí **vhodnost dané krajiny pouze pro určitou formu cestovního ruchu** (např. vodní sporty, sjezdové lyžování, turistika apod.).

POTENCIÁL PŘÍRODNÍ SFÉRY (1. část)

Úvodem lze konstatovat, že **přírodní prostředí do značné míry představuje limitující faktor rozvoje cestovního ruchu (CR) na daném místě**, a to zejména tím, že **určuje kvalitu přírodního prostředí** a tím i jeho **vhodnost pro využití v cestovním ruchu** (potenciál krajiny pro cestovní ruch).

Zároveň je potřebné uvést, že přírodní podmínky, které mají **relativně neměnný (tj. trvalý) charakter**, mohou mít z hlediska rozvoje CR **vliv**:

- *kladný,*
- *nebo záporný.*

Ve srovnání s činiteli socioekonomického (respektive kulturně-historického) charakteru je lze snáze vyjádřit **objektivním způsobem**.

Při formování potenciálu krajiny pro CR se nejvíce uplatňují následující **složky**:

- *reliéf,*
- *klima,*
- *vodstvo,*
- v menší míře potom i *rostlinstvo a živočišstvo.*

Při analýze jednotlivých komponentů přírodního prostředí je přitom nutné zvážit i jejich **ovlivnění člověkem** – to může být v kladném i v záporném smyslu.

Reliéf krajiny

Reliéf, tedy soubor povrchových forem přírodního prostředí, je jednou z hlavních přírodních podmínek formujících atraktivnost krajiny pro CR. Reliéf je výsledkem působení exogenních a endogenních sil. V současném období ho intenzivně modeluje člověk.

S aspektu CR je reliéf **prkem pozitivním**, neboť **příznivě ovlivňuje** tento druh lidské aktivity. Důležité jsou i **psychologicko-estetické vlastnosti** reliéfu, z hlediska CR je cenná také jeho **různorodost**.

Analýza vhodnosti reliéfu pro CR si všímá zejména následujících **kritérií**:

- **nadmořská výška** = důležitý faktor, který ovlivňuje charakter jednotlivých krajinných celků, a tím je možnost jejich funkčního využití;
- **výšková členitost** = potenciál krajiny pro CR roste se zvyšující se členitostí reliéfu, protože ta významně ovlivňuje **estetickou hodnotu a celkový vzhled krajiny**. Členitost

(pestrost) reliéfu tak patří k důležitým ukazatelům vhodnosti území pro *turistiku a zimní sporty* (největší relativní výškové rozdíly jsou přitom vyžadovány u aktivit jako je např. *lyžování, vysokohorská turistika a horolezectví*); nejvýznamnější složkou reliéfu z hlediska atraktivity pro CR tak jsou *horské oblasti*;

- *horizontální členitost* = faktor má význam především v *přímořských rekreačních oblastech*, kde je klíčovým faktorem *členitost pobřeží* (potenciál pro větší atraktivitu skrývá členitější, pestřejší pobřeží);
- *sklon* (respektive *střední úhel sklonu reliéfu*) = ve své podstatě jde o vyjádření relativní výškové členitosti území. Sklon reliéfu je důležitý zejména pro *turistiku a lyžování* - optimální střední úhly sklonu pro:
  - *turistiku* se pohybují v rozmezí 5 – 10 stupňů,
  - *lyžování* pak v rozmezí 10 – 20 stupňů;
- *geomorfologické prvky* = jedná se o *výskyt výrazných, kontrastních forem reliéfu*, jako jsou např. skalní útvary, vodopády, krasové útvary, propasti atd. Výskyt těchto prvků je často vázán na určité *geologické struktury*:
  - *pískovce* → výskyt skalních měst, pískové duny,
  - *vápence* → *krasové útvary* a jevy (závrty, jeskyně, propasti, ...) – vysokým stupněm atraktivity se vyznačují především rozsáhlé jeskynní krasové systémy (u nás např. Moravský kras),
  - specifický typ reliéfu tvoří také *lidskou činností vzniklé tvary* – jako příklady lze uvést opuštěné doly, šachty a lomy, rybníky atd.

Analýza atraktivity reliéfu provedená na základě výše uvedených kritérií (tj. nadmořské výšky, relativní výškové a horizontální členitosti, středního úhlu sklonu a výskytu geomorfologických prvků) je podkladem pro ***komplexní hodnocení reliéfu jakožto lokalizačního činitele cestovního ruchu***. Na základě uvedených kritérií *rozeznáváme reliéf*:

- *málo atraktivní* = zařadit sem lze většinu našich *nižinných oblastí* (krajinná monotónnost, výjimku tvoří pouze ojedinělé chráněné přírodní útvary), krajina se v maximální míře využívá pro hospodářskou činnost. Cestovní ruch může ve větší míře využívat např.:
  - zdroje termálních vod (*lázně*),
  - dobré podmínky pro *rybolov*;
- *částečně atraktivní* = tyto oblasti se vyznačují *větší členitostí terénu* (menší údolí, ojedinělý výskyt atraktivních chráněných přírodních útvarů apod.). Oblasti mohou být využity pro:
  - *příměstskou rekreaci*,
  - *venkovskou rekreaci*.
- *atraktivní* = reliéf atraktivní pro CR najdeme ve všech *vyšších pohorích* (přitažlivé přírodní útvary). Tento typ má nejvyšší potenciální předpoklady pro rozvoj:
  - *letní turistiky*,
  - *zimních sportů*.

Klima

Při hodnocení rekreačních předpokladů určitého území je nutné zohlednit také klimatické podmínky. Požadavky na klimatické faktory z hlediska CR jsou *relativně dost přísné*.

Z hlediska **horizontální zonálnosti** (klima jednotlivých klimatických pásů země) lze uvést následující skutečnosti:

- *nejideálnější podmínky pro CR* panují v **subtropickém pásmu**, příčinou jsou *příznivé teplotní i srážkové poměry v letní sezóně*,
- následuje **mírné pásmo**, v jehož rámci poskytuje nejlepší podmínky *středomořské (mediteránní) klima* - jeho přitažlivost pro CR souvisí především se stálým počasím a vysokou hodnotou slunečního záření.
- **klimatické hodnoty ostatních podnebných pásem jsou pro CR méně vhodné**:
  - například v **tropickém pásmu** je příliš vysoké množství srážek a s tím spojená *vysoká relativní vlhkost vzduchu* (výjimku tvoří jen některé přímořské oblasti a ostrovy – např. karibská oblast, tichomořské ostrovy apod.),
  - v **subpolárních a polárních oblastech** s extrémními klimatickými podmínkami se CR realizuje jen ve *výjimečných případech* (polární bílé noci).

K základním charakteristikám klimatu, které je nutné při hodnocení potenciálu území pro CR uvažovat, patří především:

- **teplota vzduchu** (teplotní poměry) = rozhodující klimatický prvek:
  - v *létě* ovlivňuje CR *přímo* - limitující faktor pro rekreaci u vody,
  - v *zimě* působí zprostředkovaně přes *sněhový režim* - podmínky pro zimní sporty.

Za hlediska CR jsou rozhodující následující *charakteristiky teplotních poměrů*:

- *průměrný počet dní s teplotou 10° C a více* = s tímto ukazatelem jsou úzce spojeny především vhodné podmínky pro *letní horskou turistiku*,
  - *počet letních dní v roce* (tj. dnů s maximálními teplotami nad 25° C) = takové dny představují výchozí podmínku *vodních sportů* a jsou také předpokladem *příjemného pobytu v přírodě* spojeného s tábořením,
  - *počet dnů s teplotou pod 0° C* = parametr atraktivnosti teplotních podmínek pro *lyžování a zimní sporty*.
- **sněhová pokrývka** = srážkové poměry jako *kladný klimatický prvek* se v CR projevují jen výškou sněhové pokrývky. Srážek ve formě sněhu *přibývá od nížin směrem k horským oblastem*, přičemž s výškou se zvyšuje i relativní podíl sněhu na celkovém množství srážek.

K charakteristice sněhové pokrývky se nejčastěji používají *ukazatele*:

- *trvání sněhové pokrývky* = počet dní se sněhovou pokrývkou od prvního do posledního dne,
- *výška sněhové pokrývky*.

Kombinace obou ukazatelů ovlivňuje *délku sezóny ve střediscích zimních sportů*.

Vyhledávaná jsou především místa se sněhovou pokrývkou *přetrvávající do pozdního jarního období*. Ve světě jsou též mimořádně přitažlivá vysokohorská střediska s možností *letního lyžování na ledovcích* (Alpy).

V těch samých nadmořských výškách se uplatňují rozdíly mezi *závětrnými a návětrnými svahy*, ke konci lyžařské sezóny hraje významnou úlohu také *expozice svahů* (jižní svahy

ztrácejí sněhovou pokrývku v průměru o dva týdny dříve → intenzivnější využití severních svahů).

- **sluneční svit** = pozitivní klimatický prvek, čím jsou hodnoty slunečního svitu vyšší, tím příznivější jsou podmínky pro rozvoj CR. Délka slunečního svitu závisí na konfiguraci terénu a oblačnosti, vysokých hodnot dosahují především:
  - *přímořské oblasti* (přímořské oblasti Středozemního moře jsou charakteristické maximálním počtem hodin slunečního svitu - cca 2500 hodin ročně),
  - *horské stráně exponované na jih a jihovýchod* (kromě jiného využití také budování speciálních horských lázeňských sanatorií).

Tato místa z hlediska délky a intenzity slunečního svitu poskytují *optimální podmínky pro rozvoj CR*, a to v letní i zimní sezóně.

Kritéria hodnocení slunečního svitu z hlediska CR:

- *průměrná délka trvání slunečního svitu za rok v hodinách* (respektive v členění na teplý a studený půlrok),
- *relativní sluneční svit* vypočítaný z astronomicky možného svitu slunce v procentech,
- *průměrný počet jasných dnů* za rok,
- *průměrný počet dnů bez slunečního svitu*.

Kromě těchto převážně pozitivně působících prvků (pakliže se vyskytují v určitém množství) je nutné zohlednit i **podnebné prvky**, které v případě svého výskytu ovlivňují intenzitu CR **negativním způsobem** – jmenovat lze zejména:

- **výskyt mlhy** = den s mlhou je takový den, ve kterém byla zjištěná *viditelnost 1 km a méně*,
- **větrnost území** = vítr patří k velmi proměnlivým klimatickým prvkům, negativní vlivy větrnosti se nepříznivě odrážejí ve *zhoršené kvalitě ostatních klimatických prvků*, které jsou pro CR významnější (teplota, sluneční svit).
Turisticky atraktivní horské polohy mají větší výskyt silných větrů a vichřic než méně atraktivní kotlinové a nížinné polohy. Do jisté míry to *limituje příznivý rozvoj zimních sportů*, protože v zimě je v důsledku vyšších tlakových rozdílů častější výskyt silných větrů a vichřic než v létě.
- **klimatické inverze** = tento prvek nepříznivě ovlivňuje rozvoj CR prostřednictvím *zvýšené oblačnosti v níže položených oblastech* (kotliny, nížiny).
Klimatické inverze však působí i *pozitivním způsobem*:
  - vznik *nejpříznivějších podmínek pro lyžování a jiné zimní sporty* v horských polohách nad 1500 metrů,
  - faktor sehrává významnou roli také při *lokalizaci lázní a některých léčeben*.

Rozvoj CR v určité lokalitě významně ovlivňuje také **počasí**, tj. *momentální stav klimatických prvků*. Počasí silně ovlivňuje zejména *krátkodobou a víkendovou rekreaci*, a to především v *letním období*.

Z hlediska potenciálních možností pro rozvoj CR rozeznáváme tyto **typy počasí**:

- *počasí mimořádně příznivé pro CR*:
  - *léto* = teplé a bezoblačné počasí,

- *zima* = mírně mrazivé a málo oblačné počasí se sněhovou pokrývkou;
- *počasí vhodné pro CR* = situace, při níž je sice *oblačno* (střídavě jasné a zamračeno), ale jsou *vhodné podmínky pro pobyt v přírodě* (v zimě zamračené počasí s dostatečnou sněhovou pokrývkou);
- *počasí málo vhodné pro CR* = soubor těch typů počasí, které se vyznačují:
  - srážkami v *letním* období,
  - značně mrazivým počasím v *zimě*.

Na základě provedené *analýzy* jednotlivých klimatických prvků tedy můžeme konstatovat, že ***klimatické podmínky ovlivňují CR následujícím způsobem:***

- jsou důležitým *lokalizačním faktorem při výběru středisek cestovního ruchu*,
- ovlivňují *délku letní a zimní sezóny*,
- *v horských oblastech vyžadují určitá bezpečnostní opatření*.

Komplexní analýzu klimatických podmínek lze provést např. prostřednictvím ***bodového hodnocení jednotlivých klimatických prvků*** – vzor tohoto přístupu viz v tab. 1., 2 a 3.

Tab. 1: Vliv teploty vzduchu na rozvoj CR

Počet dní v roce	Bodová hodnota					
	1	2	3	4	5	6
s teplotou nad 0° C	pod 220	220-260	261-280	281-290	291-300	nad 300
s teplotou pod 0° C	pod 60	65-74	75-84	85-104	105-145	nad 145
s teplotou nad 15° C	pod 40	40-60	61-80	81-100	101-125	nad 125
s teplotou nad 25° C	pod 20	20-29	30-39	40-49	50-65	nad 65
s nejvyšší teplotou pod 0° C	pod 30	30-39	40-49	50-59	60-70	nad 70

Pramen: Mariot, P. 1983.

Tab. 2: Vhodnost sněhové pokrývky pro CR

Počet dní se sněhovou pokrývkou v roce	Bodová hodnota					
	1	2	3	4	5	6
v souvislých intervalech delších než 10 dnů	pod 50	pod 50	50-80	81-100	81-100	nad 100
maximální počet souvislých dnů v roce	pod 50	50-90	91-120	91-120	121-150	nad 121

Pramen: Mariot, P. 1983.

Tab. 3: Vhodnost slunečního svitu pro CR

Trvání slunečního svitu v hod. v průběhu roku	Balová hodnota					
	1	2	3	4	5	6
v teplém půlroce	pod 1100	1100-1200	1201-1300	1301-1400	1401-1500	nad 1500
v studeném půlroce	pod 400	400-449	450-499	500- 549	550-600	nad 600

Pramen: Mariot, P. 1983.